

Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897

Den femtonde maj 1897 är en speciell dag i Stockholm. På Djurgården invigs den stora konst- och industriutställningen. Djurgårdsbron är precis nybyggd och besökarna strömmar över i tusental. Vimplarna fladdra från alla fantasifulla byggnader och utställningspaviljonger. Så ser man plötsligt borta på Strandvägen höga plymer sticka upp ovan folkmassan. Förväntan stiger ytterligare – kungafamiljen är på väg i sina ståtliga vagnar! Snart är det därmed dags att inleda invigningsceremonin. Hovkapellet och en flera hundra personer stark kör framför en specialskrivna kantat dagen till ära. Så följer konung Oscar II:s öppningsanförande. Han passar gärna på att ta i lite grann en sådan här dag:

**”Här, där fordom svear och götar möttes, försonades, förenades,
vid den mångbesjungna Mälaren...”**

Ja, nog måste det ha varit pampigt, och entusiasmen var inte att ta miste på. Under de månader utställningen var öppen besöktes den av ungefär en och en halv miljon människor. Den blev helt enkelt sommarens verkliga indeställe. Och även om arrangörerna varit noga med att området inte skulle få bli för mycket av ett tivoli fungerade det långt ifrån enbart som en utställningsyta. Här fanns restauranger, teaterföreställningar, musikevenemang, lottförsäljning med mera. Och för barnen hade man byggt upp en särskild sagogrotta.

Utställningslokalerna varierade friskt i form och storlek och sågs ofta som konstverk i sig själva. Flera av dåtidens främsta svenska arkitekter hade bidragit med ritningarna, till exempel Ferdinand Boberg och Fredrik Lilljekvist.

Om kvällarna hyllades den moderna elektriska belysningstekniken. Vissa kvällar lystes utställningsområdet upp av nära 10 000 kulörta lyktor och högst upp i Liljeholmens stearinfabriks 40 meter höga ljusformade tegelbyggnad fanns en strålkastare monterad. Man ordnade också fontäner ute i vattnet utanför Djurgårdsstranden och belyste kaskaderna med ljus i olika färger. Det finns en stark symbolik här som man nog inte ska bortse ifrån. Ljuset som genom historien tjänat som symbol för förnuftet var nu under människans kontroll och tillgängligt för alla.

Utställningsfältets dominerande byggnad kallades industrihallen. En annan byggnad kallades maskinhallen. En huvudtanke var att beskriva Sveriges utveckling från bondeland till industrination. Det var vid denna tid som flera av dagens stora svenska exportföretag såg dagens ljus. Här fanns nyheter av alla de slag, från separatorer, röntgenmaskiner och kuvöser till varmkorv och fabriksframställd glass. Det gällde bara att se upp för de fotogendrivna bilar som for omkring. Hela 25 kilometer i timmen kunde de komma upp i!

Allt som hade med telefoni att göra drog också till sig stort intresse.

Stockholm var på 1890-talet världens telefontätaste stad och telefonapparater uppvisades i riklig mängd i maskinhallen. Starkt bidragande till att Sverige låg så långt framme var L. M. Ericsson (grundaren av telefoniföretaget Ericssons) som etablerat sig som en av de världsledande aktörerna på marknaden. Inte nog med detta: bland Aktiebolaget Telefonfabrikens produkter fanns även ett växelbord med den då nästan ofattbara kapaciteten att sköta 20 000 abonnenters samtal.

Industrihallen

(Fotot finns på Stockholms stadsmuseum)

Mitt i all strävan efter det nya fanns en önskan att uppmärksamma historien. Lite som en motvikt till alla moderniteterna kunde man därför kliva in i "Gamla Stockholm". Med hjälp av kulisser visade man upp hur staden tittat på medeltiden. Skådespelare agerade knektar, handlare, musikanter och så vidare. Men om man trodde sig helt kunna undfly den moderna tekniken genom att fly in i denna kulissvärld tog man miste. Tvärtom ramlade man på ett par av tidens mest spektakulära nyheter. För tjugofem öre i betalning kunde man få exempelvis en portmonnä genomlyst och avslöjad på innehåll genom den fantastiska röntgenstrålningen. Och i biografosalongen kunde man få se något så märkligt som rörliga bilder.

Det fanns också konst, förstås. Konsthallen omtalades av flera skribenter som hela utställningsområdets förnämsta byggnad. Här fanns en stor mängd både utländska och svenska konstnärer representerade. Bland de mest uppskattade svenska konstnärerna hittar vi till exempel Ander Zorn, Eva Bonnier och Bruno Liljefors. Men det var inte enbart applåder. Intressant är att samtidigt som tekniska framsteg väckte allmänt jubel var konstkritiken betydligt mer tveksam till nytänkande. Flera målningar som idag knappast skulle reta någon väckte stor debatt. Till de mest omtalade hörde verk av Ernst Josephson, Eugène Jansson (vars så kallade "blåmålningar" visar upp ett nattligt, blåskimrande Stockholm) och Richard Bergh. Om Bergh skriver den samtida Andreas Hasselgren i sin bok om utställningen att han "råkat trassla in sig i symbolismens härfva och att han sökt spela rollen af en slags profet för denna riktning i alla dess extravaganser." Josephsons "Strömkarlen" hade visats förut och Hasselgren skriver något försonande om den att den: "sedan vi haft den tvifvelaktiga lyckan

att se så många nya och än mer extravaganta färgorgier, alls icke utöfvar samma choquanta verkan, som vid dess första framträdande för ett dussin år tillbaka.”

Ballonguppstigning från utställningsområdet.

(Fotot finns på Stockholms stadsmuseum)

Avslutningsvis:

Man brukar kalla andra halvan av 1800-talet för de stora världsutställningarnas tid. Stockholm var bara en i raden av storstäder som ordnade en. Syftet var att främja såväl den tekniska utvecklingen som den nationella självkänslan. Även om världsutställningar fortsatte hållas under 1900-talet är det ofta 1800-talets framväxande industrisamhälle man associerar dem till. I så fall kan den gigantiska Parisutställningen år 1900 – gästad av 50 miljoner besökare! – sägas ha utgjort en lämplig grande finale.

(Författat av: Kristian Fredén, Stockholm stadsmuseum)

Litteraturtips:

Andersson, Elsa: *En resa till utställningen i Stockholm, Exposition 1997*, 1996.

Chrispinsson, John: *Stockholmsutställningar*, Historiska media, 2007.

Ekström, Anders: *Den utställda världen : Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*, Nordiska Museets förlag, 1994.

Hasselgren, Andreas: *Utställningen i Stockholm 1897 : beskrifning i ord och bild öfver Allmänna Konst- & industriutställningen*, 1897.

Sörenson, Ulf: *När tiden var ung*, Stockholmia Förlag, 1999.

1897 : kring Stockholmsutställningen / red.: Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars : Stockholm : Statens ljud- och bildarkiv, 2006